

**A
LEGNAGYOBB
VISSZATÉRÉS**

DAVID BOLCHOVER

A
LEGNAGYOBB
VISSZATÉRÉS

A LEGSÖTÉTEBB IDŐKTŐL
A FUTBALLDICSŐSÉGIG

GABO

Az eredeti mű címe:
David Bolchover
The Greatest Comeback
The Story of Béla Guttmann
Biteback, London, 2017

Fordította: Budai László és Mokány Lajos

Copyright © David Bolchover 2017
Hungarian translation © Budai László, Mokány Lajos, 2018
Hungarian edition © GABO Kiadó, 2018

Minden jog fenntartva. A könyv bármely részlete
csak a kiadó előzetes engedélyével használható fel.

ISBN 978-963-406-618-7

Kiadja a GABO Kiadó Kft.
Webshop: www.gabo.hu

Felelős kiadó: Földes Tamás
Szerkesztő: Daróczi Péter
Felelős szerkesztő: Várlaki Tibor
Tipográfia, tördelés: Gelányi Mariann

Tartalom

<i>Előszó</i>	9
Első fejezet Az első menekülések	17
Második fejezet Az ellenszegülés évei	38
Harmadik fejezet A „Nagy Alma”	60
Negyedik fejezet Az alapok tanulása	78
Ötödik fejezet Kicszelezett halál	100
Hatodik fejezet A túlélő visszatér	134
Hetedik fejezet Olasz munkák	152
Nyolcadik fejezet Latin leckék	176
Kilencedik fejezet Európa meghódítása	204
Tizedik fejezet Címvédés	224
Tizenegyedik fejezet Elhalványodás	241
Utószó Megjegyzések	275
<i>Guttman Béla karrierje: idővonal és eredmények</i>	284
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	287
<i>Irodalomjegyzék</i>	293

A szüleim és a nagyszüleim emlékére

Előszó

A portugálok híres futballklubja, a Benfica az AC Milannal csapott össze a bajnokcsapatok Európa-kupája döntőjében, a Práterben, 1990. május 23-án. A mérkőzés előtt a Benfica minden idők legjobb játékosa, Eusébio ellátogatott a bécsi központi temető zsidó parcellájához. Annak az embernek a sírja előtt imádkozott, aki három évtizeddel korábban kihúzta őt a bizonytalanságból, és elindította a sztárok világa felé. A sírkő mellett arra kérte halott mentorát, hogy vegye le híres átkát a csapatról.

1962 májusában Guttmann Béla Benficája 5-3-ra győzött a nagyszerű Real Madrid ellen az amszterdami Olimpiai stadionban, ezzel egymás után a második BEK-serlegét nyerte. Az utolsó két gólt Eusébio, a húszesztendős fenomen szerzte, akit „Fekete Gyémántként” ismertek. A mérkőzés után azonban annak – addig meglévő – esélye, hogy a klub hosszú távon is dominálni tudjon majd Európában, akadályokba ütközött. A vezetőség visszautasította Guttmann folyamatos fizetésemelési követeléseit, arra hivatkozva, hogy a szerződésében nincs semmilyen kikötés erre vonatkozóan. Amint az viharos karrierjében

már megszokottá vált, a karizmatikus és innovatív edző dühösen távozott. Utoljára még megüzente, mondják meg a munkaadójának, hogy 100 évig nem fognak európai kupát nyerni.

Eusébio fohászának 1990-ben nem lett eredménye. A Milan 1-0-ra legyőzte a Benficát. A Benfica 2016-ig nyolc európai kupadöntőt játszhatott 1962 óta, és minden finálét elveszített. Annak az esélye, hogy egy döntőt se nyerjen, 1:256 volt, vagyis mindössze 0,4 százalék.

Csakúgy, mint Guttman Béla átkának. Erőteljes egyéniségének megjelenése halála után is olyan jelentős volt, mint életében. Ahogy a szurkolók az Estádio da Luz stadionba lépnek a 18-as kapun keresztül, Guttman szobra köszönti őket. 500 évvel a húsvéti hétvége után, amikor 3000 zsidót öltek meg a városban a portugál inkvizíció kezdetén, egyikőjük ott magasodik. Büszkén megragadja a két európai kupát, amelyekkel kifogott harminckét utódján – ez erős, gúnyos figyelmeztetés a Benficának, hogy mi lehetett volna elérni, ha a makacs és szűklátókörű vezetőség megfelelően értékeli vezetőedzőjét. Nehéz elképzelni, hogy egy modern kori futballklub visszautasítana jogos követelést az edzőjétől, aki két ekkora sikert ért el. De Guttman és a Benfica is megfizette az árát az edző újításainak, és annak a képességének, hogy bezúzza a hagyományokat, majd átforgálja. Amíg most kevesen kérdőjelezik meg, hogy egy edzőnek milyen óriási hatása van egy csapat teljesítményére – a futballban és más sportágakban egyaránt –, addig 1962-ben más volt az uralkodó vélemény. Herbert Chapman hiába vezette a Huddersfield Townt és az Arsenalt sikerekre az 1920–30-as években, a most széles körben elismert edző akkoriban messze volt attól, hogy elfogadják. Guttman Béla volt az első olyan, nemzetközileg is szupersztárnak számító tréner, aki kihasználta csapata fizikai és taktikai előnyét – még mielőtt José Mourinho vagy Pep Guardiola megszületett volna. – Megelőzte a ko-

rát – mondta róla António Simoes, Guttmann egy másik sztárja, akit edzője 17 évesen a világsiker felé irányított. – Mourinho ma ugyanazokat mondja, mint Guttmann 50 évvel ezelőtt.

Ezért amikor Guttmann kockáztatott, a Benfica elküldte. Arra kérték, hogy pakoljon össze, az a naiv vélekedés uralkodott ugyanis a klubnál, hogy bőven van még jó edző ott, ahonnan ő jött.

* * *

Ahhoz, hogy alaposan megismerjünk olyan legendát, mint Guttmann Béla, először arra a helyszínre és időszakra kell koncentrálnunk, ahonnan ez a figyelemre méltó ember származott: Közép- és Kelet-Európa vibráló és kreatív zsidó közösségére, még mielőtt majdnem teljesen megsemmisült. A futballban – és sok más területen is – a zsidó népesség hatása elképesztően túlnőtt a méretein.

Guttmann a XIX. század utolsó évében született Budapesten, Guttmann Ábrahám és Eszter gyermekeként. Első jelentős sikere az MTK-hoz köthető, ahhoz a csapathoz, amelyet zsidó üzletemberek alapítottak, és később elsősorban zsidó játékosokhoz és szurkolókhöz kötődött. Olyan kezdőcsapatban játszott, amelyben hat zsidó szerepelt, és gólt szerzett a magyar válogatottban debütáló mérkőzésén Németország ellen 1921-ben.

Minden tökéletesnek tűnt Guttmann számára, de a pályán elért sikereit beárnyékolta a politikai események. A magyar fehérterrorban zsidók ezreit ölték meg, ezért úgy döntött, hogy a teljes mértékben zsidó- és cionista gyökerű Hakoah Wienhez menekül. Ez volt 21 nemzetközi határátkelése közül az első játékos- és edzői karrierjében a futball Bolygó Zsidójának, aki alapító atyja volt a már globalizálttá vált játéknak. A Hakoah-nál ért el játékoskarrierje csúcsára, amikor 1925-ben megnyerték

az osztrák bajnokságot, amely az első teljesen professzionális bajnokság volt Európában.

Guttman tapasztalatai, amelyeket a klubnál töltött öt éve alatt szerzett, azonban nem csak a pályán elért sikerekre korlátozódtak.

A Hakoah (a héber szó erőt jelent) sokkal több volt, mint egy sikeres csapat: hatásos szimbóluma a zsidó büszkeségnek Bécsben és az egész világban. Az osztrák cionista csoport által alapított klub egyvelege volt a zsidó öntudatoságnak és harcias önbizalomnak, és elutasítása a bátortalan asszimilációnak a nem zsidó társadalmakba. Mindez pedig összhangban volt a zsidó fiatalok nagy csoportjának célkitűzésével, akik a méltóságot keresték az állandó bántalmazás, megfélemlítés és erőszak között. – Akik megszokják, hogy inzultálják őket, elvesztek – mondta Robert Stricker, a Hakoah egyik alapítója.

A pályán és pályán kívüli intenzív gyűlölet ellenére a Hakoah állta a versenyt az ellenséges és gyakran fizikailag is megfélemlítő légkörben. Megtestesítve az erős judaizmust (az elnevezés a cionista aktivista Max Nordautól származik), a játékosok nagy Dávid-csillaggal a mezükön játszottak, ami kollektív ellenszegülés volt a világ időtlen idők óta tartó zsidógyűlöletével szemben.

Guttman és a csapattársai beutazták a világot, élvezték a sikereket a pályán, és a zsidó tömegek imádatát, bárhová is mentek. Lengyelországban azzal provokáltak, hogy legyőzték az ország legjobbait. Az Egyesült Államokban 250 ezer szurkolót vonzottak a túrájukon a meccseikre 1926-ban, egyik mérkőzésükön olyan nézőrekordot állítottak be, amely aztán 50 évig fennállt. A West Ham United az első angol csapat lett, amelyik hazai pályán kapott ki 5-0-ra, néhány hónappal azután, hogy bejutottak az FA-kupa döntőjébe. Az akkor nagyon erős csapatnak számító Slavia Praha szintén kikapott a Hakoah-tól, több mint egy évtized után szenvedett vereséget hazai pályán.

Azonban ezek a dicsőséges évek voltak az utolsók, amikor még tündököltek, a Hakoah szárnyalása azoknak az európai zsidóknak volt az utolsó örömforrásuk, és hamarosan kétharmadukat elpusztították.

A Hakoah sportklubjának legalább 37 tagját gyilkolták meg, közülük heten labdarúgók voltak. Guttmann volt az utolsó edző, aki irányíthatta a csapatot, mielőtt a náci bevonultak Bécsbe. A klubot feloszlatták, az eredményeiket törölték.

Guttmann 600 ezer magyar zsidó sorstársát gyilkolták meg, köztük lánytestvérét és idős édesapját is. A pokol mélye egy 54 napos időszak volt 1944 tavaszán, amikor 435 ezer zsidót deportáltak megsemmisítő táborokba, a többségüket Auschwitzba. Több mint nyolcezer embert minden nap. Tizenegy másodpercenként meghalt egy zsidó.

A kegyetlen náci gépezet megsemmisített 18 Guttmann Bélát és 19 Gutman Bélát – rajtuk kívül négy Guttmann Bélát, tíz Gutman Bellát és három Guttmann Bellát. A legenda szerint a focista Guttmann Béla úgy kerülte el a holokausztot, hogy a független Svájcba menekült. De ahogy sok részlet Guttmann élete kapcsán, az igazság sokkal árnyaltabb, mint azt feltételeznénk.

Tény ugyanis, hogy Guttmann 1944-ben Magyarországon volt, és valahogy túlélte. Hónapokig egy elhanyagolt padláson bujkált Budapest külső kerületében, miközben zsidók ezreit hurcolták el a megsemmisítő táborokba. Aznap este menekült el, amikor egy deportálást terveztek, így elkerülte a majdnem biztos halált, majd egészen elképesztő módon kezdett új életet.

Nem kell pszichológusnak lenni ahhoz, hogy elhiggyük, a Hakoah merész ellenállása, vagy Guttmann két megmenekülése az üldöztetésétől meghatározó eleme volt későbbi karakterének. Csökönyös, érvekre támaszkodó, nyíltan beszélő,

gyanakvó, kóborló, tekintélyromboló, impulzív – Guttmann zsigeri kívülálló volt, aki tudta, hogy sohasem fogadnák el, de nem érdekelte a véleményük, és a maga útját járta.

* * *

Guttmann Béla élettörténete az emberi diadal a megpróbáltatásokon: a kiemelkedő sportoló példája ösztönző holokauszt túlélők generációjából, akik szabadulni akartak a múlt borzalmaitól, hogy valami nagyszerű személyes sikert érjenek el. Alig másfél évtizeddel a haláltáborok bezárása után, lezárva egy korszakot, amelyben holtan akarták látni őt és sorstársait, Guttmann fel-emelhette a legrangosabb trófeát ugyanazon a kontinensen. Európa halálos bugyraiból Európa bajnoka – mindössze 16 év alatt.

Ez a könyv nemcsak olyan embert mutat be, akinek befolyása a futballvilágban hatással van a jelenre is, hanem egy történet is az egyik legnagyobb túlélőről. Iain Dowie, korábbi brit futbalistából lett tudós használta a felpattanás – értsd talpraállás – fogalmát bizonyos sportolókra utalva, akik képesek bármilyen helyzetből felállni, majd tovább dolgoznak a sikerért. Ebben az értelemben ki tudja felvenni a versenyt Guttmann-nal?

– Az életben többször voltam lent, mint fent – mondta élete utolsó éveiben. Kijelentés egy olyan embertől, aki kiemelkedő játékos- és edzői pályafutása során 12 bajnoki címet nyert. Mégis igaza volt.

Amellett, hogy a talpraállás emberi története az övé a futball drámájával a háttérben, Guttmann élete szimbolizálja az elképesztően színes, de tragikus zsidó történelmet.

Tizennégy különböző országban élt, néhányban megszorításokkal, ami tükrözi a zsidók vándorlásra való hajlamát.

Magyarország, Jugoszlávia, Ausztria, Egyesült Államok, Hollandia, Románia, Olaszország, Argentína, Ciprus, Brazília, Por-

tugália, Uruguay, Svájc és Görögország – mindegyik országnak előnye származott Guttmann jelenlétéből. És minden országnak a világon van egy elbűvölő, gyakran fájdalmas zsidó története.

Guttmann élettörténete – a halál közeléből tudott megújulni – híven tükrözi a XX. századi zsidóság tapasztalatát is, ami biztosan a legelképezhetőbb visszatérése egy nemzetnek a történelemben.

A zsidó nép padlón volt 1945-ben. A világ gyűlölete és közömbössége miatt elhagyatottak lettek, hatmillióan meghaltak, közülük több mint egymillió gyermek, akik a jövőjüket jelentették volna. Túlélők tízezrei szenvedtek különböző táborokban, Európában kóboroltak, hogy elveszett szeretteiket keressék, sok esetben azonban még több gyűlölettel és erőszakkal szembesültek a korábbi szomszédaik részéről.

Mindössze három évvel később, a majdnem kétezer éves évfordulójukra, 1948-ban megalapították Izraelt, az első zsidó önálló államot. 1961 májusában Guttmann Benficája a Barcelonával játszott Bernben az első európai kupáért. A zsidó állam már sikeresen megvédte magát a háborúban a saját szomszédai ellen. Elfogták Adolf Eichmannt, a holokauszt egyik kitalálóját, és zsidó bíróság elé állították Jeruzsálemben. A zsidó nemzetre, ahogyan Guttmannra is, felfigyelt a világ, most az egyszer a jobb érdekében.

Nem várjon az olvasó giccses életrajzot egy impozáns személyiségű edzőről, aki érdekes életet élt, és komoly befolyása volt a modern kori labdarúgásra. Ez olyan történet, amely mindenképpen érdemes elmesélni. Elsősorban a fejezetek elején mutatjuk be Guttmann életének jelképrendszerét és háttérét egy életrajzi történettel, benne a zsidó történelem vonatkozásaival, amelyben Guttmann elhelyezi magát. Ez a háttér szintén megerősíti Guttmann fenomenális eredményeit, aki a kedvezőtlen körülmények ellenére is győztes lett.

És mielőtt a történet elkezdődne, ez a könyv nagy részben Európáról is. Guttmann életét közrefogta Európa ellentmondásos történelme. Az egyik a kegyetlenség és a népiirtás, a másik csodálatos városokban töltött nyári esték, amikor a nagyszerű játékosok mindent megtesznek, hogy egy lelkes közönség előtt megnyerjék a futball Szent Grálját, a bajnokcsapatok Európa-kupáját. Abban az időben, amikor minden megújul, és fokozódó izgalom lesz a kontinensen, a zsidó közösség maradéka imádkozik a zsinagógákban, Guttmann élettörténete felteszi a kérdést: a víziók közül melyik fog győzedelmeskedni a *mi* időnkben?